

ViHS

Videnscenter for
Handicap, Hjælpemidler og Socialpsykiatri

Jo, vi kan!

- om unge med kommunikative funktionsnedsættelser

SOCIALSTYRELSEN – VIDEN TIL GAVN

Jo, vi kan!

- om unge med kommunikative funktionsnedsættelser

Kolofon

Titel:

Jo, vi kan!

– om unge med kommunikative funktionsnedsettelse

Copyright © 2013

Videnscenter for Handicap, Hjælpe midler og Socialpsykiatri

Udgivet af:

Videnscenter for Handicap, Hjælpe midler og Socialpsykiatri, 2013

1. udgave, 1. oplag

Trykt udgave: ISBN 978-87-92905-60-4

Elektronisk udgave: ISBN 978-87-92905-61-1

Forfattere:

Stine Weiersøe Villadsen, Hanne Langeland,

Per Fabæch Knudsen, Birgit Dilling Jandorf, Kathrine Schmidt

Jensen, Anne Tortzen (Center for Borgerdialog)

Redaktion:

Stine Weiersøe Villadsen, Hanne Langeland, Per Fabæch Knudsen, Birgit Dilling Jandorf, Signe Skovgaard Schmidt

Layout: 4PLUS4

Foto: Private samt Colourbox

Tryk: Rosendahls Schultz Grafisk A/S

Videnscenter for Handicap, Hjælpe midler og Socialpsykiatri

Landemærket 9

1119 København K.

Faghæftet kan bestilles via

www.socialstyrelsen.dk

Videnscenter for Handicap, Hjælpe midler og Socialpsykiatri

Videnscenter for Handicap, Hjælpe midler og Socialpsykiatri er en enhed i Socialstyrelsen, Socialministeriet. Videnscentrets opgave er at udvikle, indsamle, bearbejde og formidle viden om handicap, hjælpe midler og socialpsykiatri med henblik på at bistå kommuner, regionale og private tilbud med udvikling og kvalificering af de lokalt forankrede rådgivnings- og vejledningstilbud.

Indholdsfortegnelse

Forord	4
Når handicap er mere end det, vi kan se	6
Frisør med ridser i lakken	10
Frømand som fremtidsdrøm	14
Det sociale har været mit største handicap	18
Man når at give op, inden man overhovedet gør et forsøg	22
Afsøgning af potentiale – om rådgivning og vejledning af unge med kommunikative funktionsnedsættelser	26
Refleksionsguide	30
Tekstreferencer	32
Yderligere referencer	34

Forord

Dette faghæfte henvender sig til undervisere, UU-vejledere, erhvervsvejledere, jobkonsulenter, socialrådgivere og andre i lignende funktioner samt til unge med kommunikative funktionsnedsættelser.

Formålet med faghæftet er at give undervisere, vejledere og sagsbehandlere indblik i livet som ung med en kommunikativ funktionsnedsættelse, at give indblik i drømme og håb for fremtiden i form af ønsker til uddannelse, job mv., men også i de barrierer i omgivelserne, som unge med disse funktionsnedsættelser oplever at måtte overskride for at kunne forfølge egne ønsker og ambitioner.

De unge, vi møder i faghæftet, er seks unge mennesker mellem 16 og 20 år, som ud over at være unge mænd og kvinder, også er i gang med en ungdomsuddannelse, en videregående uddannelse – eller befinder sig i rummet mellem de to. Derudover er det unge med høretab, stammen, ordblindhed og stemmevanskeligheder. Funktionsnedsættelserne er en hindring nogle gange, men ikke hele tiden.

Til trods for at Danmark har tilsluttet sig FN's Handicapkonvention, og faglige diskussioner længe har vægтет en mere relationel, kontekstuel og helhedsorienteret tilgang til handicap, er

det stadig en udfordring ikke at tænke i årsagsvirkningssammenhænge, når det drejer sig om funktionsnedsættelser. Det kan være svært at ændre sit blik, så man ser mennesket før funktionsnedsættelsen, men hvis man ikke arbejder på det, er risikoen, at det enkelte menneskes selvbestemmelse og identitet tilsidesættes.

En af måderne at ændre sit blik på er at træne sig i at have mere fokus på, hvad den enkelte *kan*, frem for hvad den enkelte *ikke kan*: at øve sig i at tænke mere i resurser med fokus på muligheder og forandringer frem for kun i problemer, mangler, vanskeligheder og løsninger.

Det er allerede en del af undervisere, vejledere og sagsbehandlers hverdag at skulle tænke i inklusion, den enkeltes resurser, inddragelse, deltagelse osv. Til at understøtte den igangværende proces tilbyder faghæftet en refleksionsguide. Målet med guiden er at hjælpe den professionelle igennem en række overvejelser, så vedkommende får planlagt og afviklet dialog og møder med unge med kommunikative funktionsnedsættelser på en måde, så den enkelte unges inddragelse og deltagelse bliver tilgodeset bedst muligt.

De enkelte artikler i faghæftet tager udgangspunkt i et fokusgruppeinterview

med en gruppe unge med forskellige former for kommunikative funktionsnedsættelser. Interviewet kredsede om de unges erfaringer med og ønsker til samarbejde og dialog med de forskellige undervisere og sagsbehandlere, de møder på deres vej, samt oplevede barrierer. Citaterne, som går igen gennem faghæftet, er de unges uensurerede udtalelser. På baggrund af fokusgruppeinterviewet er der udvalgt tematikker til faghæftet samt foretaget dybdegående interview med tre af de unge.

En stor tak til Asta, Astrid, Michelle, Nicolai, Sebastian og Tine for at stille op til interview og bidrage til faghæftets billedmæssige indhold.

God fornøjelse med læsning, refleksion og dialog.

Når handicap er mere end det, vi kan se

Handicap er ikke nødvendigvis noget håndgribeligt eller åbenbart. Handicap kan også være på spil i vores interaktioner, fx interaktionen mellem vejleder og den unge.

Af Hanne Langeland

Ordblindhed, stammen, høretab og tale-sprogvanskeligheder er kommunikative funktionsnedsættelser, som ikke umiddelbart kan ses på folk. Det er først, når man kommer i snak, man opdager dem – måske.

”Ingen af mine kolleger på skolen, hvor jeg er lærervikar, lægger mærke til, at jeg stammer. Det er kun min indre stemme, der stammer”.

Citat fra fokusgruppeinterview

En person med stammen kan have lært sig at tale som personer, der ikke stammer, hvorved funktionsnedsættelsen på det umiddelbare plan ikke er synlig for andre.

Det er heller ikke synligt for andre, hvor krævende det måske er for vedkommende at skjule sin stammen.

Ligesom det heller ikke er synligt for en lærer, hvor meget ekstra forberedelsestid den ordblinde elev måske har brugt aftenen før på en kompliceret tekst. Og ligesom de andre studerende heller ikke bemærker, hvor meget deres hørehæmmede medstuderende måske koncentrerer sig for

at dechifrere snakken under gruppearbejdet og på caféen bagefter.

”Lærerne troede, at jeg var doven og bare ikke gad lave mine ting”.

Citat fra fokusgruppeinterview

Det usynlige dilemma

Det, at kommunikative funktionsnedsættelser ikke altid er umiddelbart konstaterbare eller genkendelige for andre, udgør en særlig udfordring for den enkelte i mødet med mennesker, de ikke kender.

”Da jeg begyndte på studiet, skulle jeg forklare mine stemmевanskeligheder. Det begrænsede mig lidt”.

Citat fra fokusgruppeinterview

De unge, vi interviewede, kunne alle fortælle, at de foretager en afvejning af, hvor meget de skal bekende deres funktionsnedsættelser og hvornår, hver gang de møder nye mennesker. Det er noget, de oplever som et vist pres. Hver gang må de

foretage et refleksivt valg mellem at være åben om deres funktionsnedsættelse og løbe risikoen for at blive ”sat i bås” eller fortsat holde den skjult og løbe risikoen for, at deres ”sande tilstand” bliver misfortolket eller alligevel afsløret.

”Hvad nu hvis de dømmes mig? Det er der rigtig mange, der gør”.

Citat fra fokusgruppeinterview

De unges dilemma viser, hvordan handicap også kan være på spil i den enkeltes selvforhold, og derigennem i måden vedkommende møder andre mennesker på. Se også ’Det relationelle perspektiv’, side 22.

De følelsesmæssige sider af handicap

De unges selvforhold og forhold til andre vil være påvirket af deres hidtidige socialiseringsproces og deres nuværende normer for samvær og måder at forstå sig selv og deres plads i fællesskabet på.

”Rigtig mange lærere gad ikke bruge tid på mig. Jeg blev sat bagerst i klassen, og så bliver man automatisk en ballademager”.

Citat fra fokusgruppeinterview

Den britiske handicapforsker Donna Reeve¹, der selv lever et liv med rygmarvsbrok, taler om, at der sker en internalisering af en bestemt kultur og handicapopfattelse i forståelsen af sig selv og det billede, man præsenterer udadtil. Det er en del af det, hun kalder de *psyko-emotionelle sider af handicap*. Det er sider af handicap, der kan underminere den følelsesmæssige trivsel. Det kan være en nedladende bemærkning, at

blive ignoreret i en samtale eller et stirrende blik.

”Det er ok, når jeg er på café, at børn siger til mig, at jeg taler mærkeligt, men når teenagere og voksne griner af mig, bliver jeg ked af det”.

Citat fra fokusgruppeinterview

Der er altså tale om noget, som andre gør, som kan få én til at føle sig værdiløs, skamfuld, devalueret, altså bogstaveligt talt invalideret. Det er alt sammen dynamiske sider af handicap, som også influerer på, hvad unge med funktionsnedsættelser *kan* og *kan blive*.

Både anderledes og ligesom

De psyko-emotionelle sider af handicap varierer med person, miljø og kontekst, men den norske handicapforsker Per Solvang² mener, at det er et fælles grundvilkår for mennesker med funktionsnedsættelser, at de møder et konstant pres for at skulle forklare sig i forhold til omgivelserne – enten i forhold til deres ’anderledeshed’ og eller til deres ’ligesomhed’.

”Jeg overvejer hele tiden, hvornår jeg skal sige, at jeg er ordblind”.

Citat fra fokusgruppeinterview

Et grundvilkår, der måske er særlig radikalt for unge med funktionsnedsættelser i overgange til uddannelse og arbejdsmarked. Fx i forhold til visitation og bevilling af serviceydelser kan det opleves som nødvendigt at skulle overbevise sagsbehandleren om sin ’anderledeshed’ – altså, hvor alvorlig og omfattende

handicappet er. Omvendt kan det, for at fastholde den personlige autonomi til fx selv at bestemme og fastholde valg af uddannelse og job, opleves som nødvendigt at skulle overbevise den samme sagsbehandler om sin 'ligesomhed' – altså, at handicappet ikke er helt så invaliderende.

Spørgsmålet er, hvilken betydning omgivelsernes modsætningsfyldte forventninger kan have for de unges selvforståelse og identitetsarbejde? Hvis et menneskes selvforståelse konstant udfordres og sættes under pres, slår den selvjusterende autopilot måske ikke til. En stabil selvforståelse kan blive undermineret og føre til mangel på selvværd.

Mestring af modsætningsfyldte forventninger

Den britiske socialpsykolog Glynis Breakwell³ har beskrevet, hvordan vi bevidst eller ubevidst anvender forskellige krisestrategier til at stabilisere vores selvforståelse, når vi oplever os truet på vores identitet og værd. Breakwells teori er, at en enkelt strategi kan være hensigtsmæssig til at håndtere en aktuel trussel, men at det er evnen til at veksle mellem flere eller dem alle, der sikrer et afbalanceret selvforståelsesarbejde. På den måde kan Breakwells teori bidrage til en erkendelse af, at en stabil selvforståelse i et liv, hvor man ofte må "forklare sig" og forholde sig til andres forventninger til én, måske i særlig grad kræver, at man mestrer forskellige mestringsstrategier i interaktionen med andre: familie, venner, lærere, kolleger, arbejdsgivere, sagsbehandlere osv. Breakwell fremhæver følgende strategier:

■ **Passing-strategien:**

Med denne strategi forsøger vi at opnå værdi og accept for vores deltagelse, måske på bekostning af vores unikke selv, ved at rette os ind efter majoritetens normer. *"Hvorfor skulle jeg skrive i mine ansøgninger, at jeg har et handicap? Så får jeg jo aldrig en praktikplads"*, (citater fra fokusgruppeinterview).

■ **Ghetto-strategien:**

Ghetto-strategien er et forsøg på at sikre vores unikke selv og opnå værdi ved at søge ligesindede og selvbekræftende fællesskaber.

"Når man har et problem, er det dejligt at kunne ringe til sine stammevenner, for de dømmer dig ikke", (citater fra fokusgruppeinterview).

■ **Konfrontations-strategien:**

Når vi vælger denne strategi, forsøger vi at bevare vores unikke selv ved at insistere på egne træk, eventuelt gennem modstand og ved at opstille modbilleder over for majoriteten.

"Det med ordblindhed er jo en del af mig. Jeg lægger ikke skjul på, at jeg har svært ved at læse og skrive", (citater fra fokusgruppeinterview).

■ **Resignation:**

Resignation er egentlig ikke en strategi, men snarere opgiven eller laden-stå-til.

"Folk tror, jeg er hæs, fordi jeg er storryger eller har festet for meget. Det er meget sjovt at se folks reaktion, når de møder mig", (citater fra fokusgruppeinterview).

Den professionelle dilemma

Hver gang man som menneske stilles over for nye, udfordrende situationer, foregår der altså en socialisering, hvor man må tilegne sig nye handlings- og tankemønstre.

Sådanne situationer kan også opstå i relationen mellem professionel og den unge. Der vil være situationer, hvor en sagsbehandler, vejleder, lærer eller lignende synes, at det er relevant og væsentligt eksplicit at tale om og tage hensyn til den unges specifikke vanskeligheder, og hvor det vil matche den unges egen mestringsstrategi. Men der vil også være situationer eller træk ved den samme situation, hvor den eksplicite tilgang og hensynstagen til særlige vanskeligheder ikke matcher den unges strategi, og hvor de samme særlige hensyn, som i eksemplet fra før, vil kunne opleves nedladende eller direkte krænkende.

”Min talepædagog synes ikke, at jeg skal være folkeskolelærer. Jeg lytter til hendes råd. Hun er en god hjælp”.

Citat fra fokusgruppeinterview

”Jeg ønsker for andre unge, at de ikke kommer til at møde de latterlige mennesker, der kun kan se deres egen næsetip og dømmes på forhånd om hvilket arbejde, man kan klare og ikke klare”.

Citat fra fokusgruppeinterview

Pointen er, set fra den unges perspektiv, at belastningen af at have ’særlige vanskeligheder’ og behov for hensyn i højere grad er situations- og stemningsbestemt end bestandigt og evident. Derfor er det noget, der bedst eller kun kan afvejes indefra. Det vil i praksis sige i dialog med – og måske endda afgjort af – den unge selv. Det har at gøre med retten til at kunne påvirke, hvordan man bliver set og omtalt af andre⁴, og retten til at være involveret i beslutninger vedrørende eget liv.

Se også ’Refleksionsguide’, side 30-31.

Frisør med ridser i lakken

Hun har stammet, siden hun var en lille pige. I folkeskolen blev hun mobbet på grund af sit talehandicap. Og på frisøruddannelsen mødte hun også modstand. For hvem kan bruge en frisør, der ikke kan tale med kunderne?

Af Kathrine Schmidt Jensen

"Hvad skal du lave i weekenden? Hvor er det godt vejr i dag. Vil du have en kop kaffe?" Det er sjældent de korte sætninger, der giver problemer," fortæller Michelle på 21 og opremser i en lind strøm, og uden problemer, de spørgsmål og små kommentarer, der forekommer mellem kunde og frisør på en almindelig dag i frisørsalonen i Horsens. Michelle har stammet, siden hun begyndte at tale som 2-årig, og som 12-årig fik hun også diagnosen ordblind.

Frisørsalonen ligger midt i et klassisk parcelhuskvarter, og det er derfor primært forældre og børn fra nærområdet, der kommer og får ordnet hår. "Nogle lægger mærke til det, andre gør ikke," siger Michelle. "De små børn kommenterer det, men det gør børn jo. Så siger jeg bare: *Ja, jeg taler lidt mærkeligt en gang imellem.*" De voksne kunder har også taget det pænt. "De ved, at når jeg tager telefonen, så kan jeg godt trække lidt på salonens navn,"

forklarer Michelle og fortsætter: "Jeg er mere fokuseret på min tale i min relation til kunderne. Her siger jeg de mere sikre ord og lader ellers dem føre det meste af ordet."

Når Michelle træder indenfor barndomshjemmets trygge vægge i Horsens, hvor hun er opvokset med sin mor og far og to yngre brødre, så stammer hun meget mere: "Når jeg kommer hjem, så kobler jeg bare af," fortæller hun.

Mobbet gennem hele folkeskolen

"De kunne finde på at kalde mig talespasser og grine af mig," erindrer Michelle, der har minder om mange verbale prygl i folkeskolen. Derfor havde hun heller ikke lyst til at gå i skole. "Jeg havde tit hovedpine, ondt i maven og var træt, når jeg kom hjem fra skole." Om eftermiddagen lå hun ofte og græd ned i dynen.

Forståelsen fra klassekammeraterne blev lidt bedre den dag, at talepædagogen, sammen med Michelle, mødte op i klassen og fortalte om stammen. Men parallelklassen fik ikke samme oplysning, og drillerierne fortsatte.

”I folkeskolen sagde jeg helst ikke noget, for jeg kunne ikke sige en hel sætning uden at stamme. Man kunne ikke forstå, hvad jeg sagde,” fortæller Michelle. Højtlesning i klassen var svært for hende. Moren holdt på, at hun skulle læse op i timen på lige fod med de andre, men det mente læreren ikke var nødvendigt. ”De mente, det var synd for mig, når jeg hverken kunne læse eller udtale ordene,” fortæller hun.

Ifølge læreren skulle Michelle selv melde ud, når hun var klar til at læse op, hvilket bevirkede, at hun i halvandet år ikke læste op: ”Det gør man jo ikke, hvis man ved, at lige så snart man åbner munden, så griner de af en. Jeg sad altid bagerst i klassen og gloede ind i en bog og sagde ingenting,” husker hun tilbage.

Et frirum i taleklassen og Stammeforeningen

Et vigtigt lyspunkt i den hårde folkeskoletid var den taleklasse, som Michelle gik i én gang om ugen. ”Det var fantastisk at være sammen med andre, der også stammede,” mindes hun. ”Så føler du dig ikke så vanskabt eller alene.”

I taleklassen var der ikke så meget fokus på træning af talen, men mere fokus på leg og socialt samvær, og når hun kom hjem fra taleklassen, var det en helt anden pige, der mødte forældrene: en fri og glad pige. ”Man tænker ikke så meget over sin stammen, når man er sammen med andre med samme problemer,” fortæller Michelle og understreger, at tanker om stammen ellers fylder meget i hverdagen.

Også Stammeforeningen har spillet en særlig rolle i Michelles liv, der har været med på foreningens sommertræf, siden hun var 10 år – og stadig er med den dag i dag. Her er blevet knyttet helt særlige venskaber. ”Selvom du måske ikke har set dem i tre år, så føler du, at der kun er gået 14 dage, når du møder dem. De vil altid være der for mig,” fortæller Michelle.

Det skjulte handicap

Michelles tale er blevet meget bedre end for 10 år siden, men det fylder alligevel meget i hendes bevidsthed. Op til den nyligt overståede frisørsvendep prøve var hendes stammen særlig slem, for i dårlige og stressede perioder stammer hun meget. I de

perioder er det også ekstra svært at tackle en omverden, der ikke altid har forståelse for hendes handicap.

”Nogle gange gad jeg godt, at det kunne stå med stor, fed skrift i panden eller på ryggen af mig, at jeg stammer,” siger Michelle. ”Så kunne folk være forberedt, før de kommer hen til mig.”

På en nylig tur til byen med sin mor sad to damer på en café og pegede og grinede af hende. I de situationer bliver Michelle stadig meget ked af det. ”Hvorfor spørger de mig ikke direkte i stedet for at pege og tale om mig bag min ryg?” undrer Michelle sig og mener, at der skal mere fokus på stammen allerede i de små klasser. ”De voksne kan man ikke lære noget.”

Uddannelsen til frisør

”Jeg dur ikke til at sidde med næsen i en bog,” siger Michelle, der altid gerne har villet gå frisørvejen. Ud af de 160, der søgte ind på Teknisk Skole, blev hun en af de 30 elever uden læreplads, som skolen optog i 2008. *Din stammen skal du ikke tænke på*, var meldingen fra skolens lærere og bestyrelse. ”Det var en rigtig tudedag. Jeg græd af glæde,” beskriver Michelle, men problemerne viste sig dog hurtigt.

Det var rigtig svært for Michelle at få en læreplads, og kort før sommerferien i 2010 blev hun stillet et ultimatum af skolen: *Find en læreplads, ellers må vi finde på et andet fag til dig.*

Lærerpladsen blev ikke fundet, og Michelle og forældrene blev indkaldt til et møde med skolen. ”På papiret stod det sort på hvidt,

at jeg ikke kunne fortsætte i faget på grund af min stammen, for jeg kunne jo ikke tale med kunderne,” fortæller Michelle.

Familien inddrog Stammeforeningens jurist i skolens beslutning, og det blev hurtigt klart, at den Tekniske Skole havde en meget dårlig sag. Med udsigten til en stor erstatning og høje sagsomkostninger blev sagen derfor droppet. Efter to en halv måned kom Michelle tilbage til skolen og til samme erhvervsvejleder, der dengang havde været med til at smide hende ud. ”Det var hårdt at komme tilbage, men de skulle ikke få mig ned med nakken,” siger Michelle.

Fra praktik i helvede til længe ventet læreplads

Da Michelle kom tilbage til skolen, skulle hun i endnu en praktik. Denne gang hos en frisør, der sad i skolens bestyrelse og som også havde været med til at smide hende ud. ”Hun kørte psykisk terror på mig, bagtalte mig foran kunderne og sagde, at jeg med mit handicap ikke passede ind i et servicefag,” fortæller Michelle, der i den periode græd fra morgen til aften. ”Hun spurgte mig også, om hun ikke skulle skaffe en psykolog til mig, for jeg var jo nok ikke normal oppe i hovedet.”

Michelles forældre kontaktede fagforeningen, der var rystede over den behandling, Michelle fik, men Michelle ønskede ikke, at fagforeningen skulle blande sig, da hun var bange for at ryge ud af skolen igen. ”Men noget må de alligevel have gjort,” siger Michelle og fortsætter: ”Min praktikudtalelse var overvældende. Her var jeg både dygtig og sød, og hvis hun kunne have taget mig som elev, så havde hun gjort det med det samme. Det var helt skørt.”

En dag kom så endelig den længe ventede læreplads. ”Jeg fandt den selv og uden skolens hjælp,” siger Michelle. ”Det var en kæmpe sejr for mig.” Lærepladsen er i dag blevet til arbejdsplads og forholdet til mesteren, og nu arbejdsgiveren Rikke, er helt særligt. ”Rikke lægger ikke mærke til, om jeg stammer eller ej. Det er jo bare sådan, jeg er. Så længe jeg kan mit arbejde, er alt andet lige meget,” siger hun og fortsætter: ”Det kræver vilje, men også tålmodighed at nå sine drømme.”

For andre unge i samme situation har hun et ønske: ”De skal ikke gå gennem det samme som mig. De skal accepteres, som dem de er, i skole og uddannelsesforløb,” siger hun og understreger: ”Det er vigtigt, at man fortæller de unge, at de kan, hvad de vil.”

Frømand som fremtidsdrøm

17-årige Nicolai er ordblind og drømmer om at blive frømand. Efter mange nederlag i folkeskolen og utallige konflikter med både lærere og forældre går han i dag på efterskole. Her får han den hjælp, som han har brug for og en ny tro på fremtiden.

Af Kathrine Schmidt Jensen

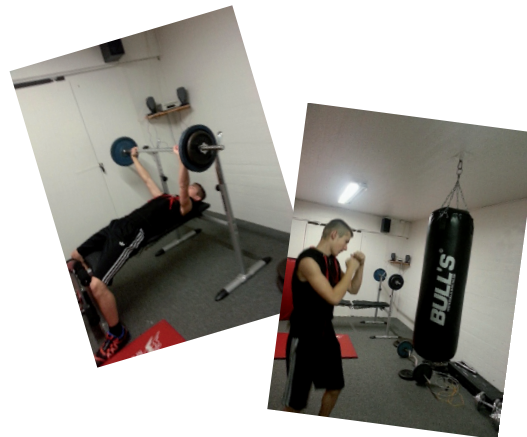
”Jeg havde ellers håbet på at komme i gang med den her,” siger 17-årige Nicolai og fremviser entusiastisk bogen *The Hunger Games*, en science fiction roman af den tykke af slagsen. Bogen må dog vente lidt

endnu, for lige nu læser han, som en del af skolens pensum, *Pelle Erobreren*. Romanlæsning er ellers ikke noget, Nicolai før har praktiseret. For fire år siden blev han diagnosticeret som ordblind, men allerede ved folkeskolens start havde han problemer med at lære at læse og skrive.

På væggen i efterskoleværelset hænger et stort Dannebrogflag i stof. Flaget er den vigtigste ting, Nicolai har taget med sig på efterskolen. Faren havde det med hjem fra Irak, hvor han var udstationeret, dengang Nicolai var 10 år. Og selvom udstationeringen har sat sine spor i Nicolai, er det militærvejen, han gerne selv vil gå en dag. Den største drøm er at komme i frømandskorpset.

Nicolai arbejder målrettet for at opnå sin drøm, der kræver både fysisk og psykisk styrke. Han har klaret næsten alle de fysiske optagelsesprøver, og en stor del af fritiden bliver brugt i efterskolens spartanske træningslokale. ”Jeg mangler knap 300 meter i løbeprøven, men jeg tror godt, jeg kan presse mig selv til de sidste meter,” fortæller han.

Nicolai er meget bevidst om, hvad det kræver af ham at nå sit mål, og hvilke faldgruber der kan være. En klarhed han bestemt ikke mener, han kan takke sin erhvervsvejleder i folkeskolen for. ”Hun hjalp os ikke på nogen

måde. Hun har aldrig spurgt til, hvad jeg drømmer om at opnå, og når jeg fortalte hende det, så jordede hun det straks,” siger han og fremhæver sin vejleder på efterskolen som det gode eksempel: ”Her snakker vi om det, og så finder jeg ud af noget, og hun finder ud af noget. Vi hjælpes ad.” Han understreger samtidig, at det er vigtigt, at omverdenen ser unge med ordblindheds mange talenter. ”Det kan godt være, vi har svært ved at læse og skrive, men så er der til gengæld mange af os, der er kreative, gode til teater og gode til det fysiske”.

På efterskolen bliver jeg set, som den jeg er

Efter folkeskolen var Nicolai fast besluttet på, at han ville på efterskole. Nærmere bestemt Holtehus Efterskole – en efterskole for unge, der er ordblinde eller læsesvage. En kammerat fra folkeskolen, der også er

ordblind, havde allerede taget turen dertil, og fortællingerne om skolen gjorde indtryk på Nicolai. På efterskolen får hver enkelt elev opgaver på deres niveau. Ud over en halv times læsning om dagen er der ingen lektier, og på Nicolais danskhold er der kun fire elever. De små hold gør, ifølge Nicolai, at lærerne kender eleverne på en helt anden måde. ”Lærerne her ved, hvilke problemer vi har, og vi kan altid komme til dem og få hjælp,” siger han.

Det er ikke kun den rette hjælp og støtte fra lærerne, der betyder noget for Nicolai. Kammeraterne på efterskolen har en helt særlig stjerne. ”Vi har et stærkt fællesskab. Vi hjælper hinanden. Her sidder alle jo med de samme problemer, og der er ikke forskel på folk,” fortæller han.

I de små klasser i folkeskolen havde Nicolai vanskeligheder med sproget, der blandt

andet kom til udtryk ved problemer med at udtale ord. Vanskelighederne med ordene på skrift voksede, det samme gjorde problemer med både lektier, lærere og forældrene derhjemme.

”Det hele var svært, rigtig svært. Jeg kunne ikke holde styr på mine ting, følge med i timerne eller læse de ting, jeg skulle,” fortæller Nicolai. Alligevel blev han presset igennem skoleopgaver og gruppearbejde, fordi lærerne mente, at han jo sagtens kunne. Ifølge dem var det hans indstilling, den var gal med. ”De mente, at jeg var doven, og hvis jeg ikke selv ville gøre noget ved det, så kunne de heller ikke gøre noget,” beretter han.

Man begynder at tro på det, lærerne siger om én

Nicolais folkeskoleklasse var en eliteklasse fyldt med topkarakterer og mange elever, hvilket gjorde det endnu sværere at leve op til kravene. ”Med det ene nederlag efter det andet, så vil man til sidst ikke mere, og så begynder man at tro på, hvad lærerne siger om en. At man er doven,” fortæller Nicolai.

For Nicolai blev udvejen at lyve, både i skolen og derhjemme. ”Jeg kan huske, jeg altid stod ude på gangen og ventede på min lærer, og så kom den ene løgn efter den anden: *Jeg har glemt mine ting, eller jeg har glemt at lave lektier,*” fortæller han. I timerne sad han stille og roligt nede i hjørnet og passede sig selv.

Hjemme fortalte han, at han ikke havde lektier for. ”Jeg kom hjem hver dag og vidste, jeg ikke kunne klare lektierne, og så endte det tit i hat og briller,” sukker Nicolai og fortsætter: ”Hvis mine forældre fandt ud af,

at jeg havde lektier for, så blev de jo alligevel sure, og det kunne jo ikke blive værre. Så hellere prøve at lyve og droppe lektierne end at forsøge at lave dem. Vi har været oppe og skændes rigtig meget over lektier,” fortæller han.

Trods konflikter har støtten fra familien altid været stor, og er, ifølge Nicolai, også den støtte, der har haft størst betydning for ham. ”De hjælper mig altid,” fortæller han. Allerede i 5. klasse havde forældrene mistanke om, at han var ordblind. En mistanke og bekymring, de delte med skolens lærere, men forgæves. Først i 7. klasse fik Nicolai diagnosen ordblindhed.

”Det var en kæmpe lettelse”. Sådan beskriver Nicolai det, da diagnosen ordblindhed endelig var en realitet. Samtidig med diagnosen blev de andre elever også informeret. ”Det var fx rart ved gruppearbejde. Så vidste de, at jeg havde det svært og accepterede det,” siger Nicolai, der aldrig har manglet forståelse fra sine klassekammerater.

Skiftende hjælpelærere kan være utrygt

Allerede inden Nicolai blev diagnosticeret, havde han støttelærer et par timer om ugen. En hjælp, der, ifølge Nicolai, var stærkt tiltrængt, men som desværre ikke kun blev en positiv oplevelse. Lærerne blev ofte skiftet ud. ”Jeg nåede lige at lære den ene at kende, føle mig tryk og var begyndt at lave noget, men så skete der et eller andet – de droppede ud af skolen eller fik børn, og så fik man en ny lærer og skulle så starte forfra,” fortæller han. De mange skift var sårbare. ”Det er utrygt at skulle lære nye mennesker at kende hele tiden. Så snart jeg var blevet tryk ved

en, så forsvandt hun,” mindes Nicolai. ”Man ved jo ikke selv, at man er ordblind. Men ved kun, at man har problemer med lektierne. Det kan være sårbart og svært at vise til andre,” fortæller han og fremhæver, at han på Holtehus Efterskole får den hjælp, som han har brug for – hjælp, der kan være med til at bane vejen for fremtidsdrømmen:

”Efterskolen er det største vendepunkt i mit liv. Her får jeg den hjælp, jeg behøver, og som jeg så længe har håbet på.”

Det sociale har været mit største handicap

Lad børn med handicap blive undervist sammen med "de normale" – til glæde for begge parter. Sådan lyder opfordringen fra 18-årige Asta, der har kæmpet sig ud af den sociale isolation som hørehæmmet.

Af Anne Tortzen

Der er ikke tid til så meget andet end lektier, familie og venner i Astas liv. Selvom

hun både er kvik og velformuleret, må hun slide mere end de fleste for at hænge på i 2.g på Frederiksberg Gymnasium.

Asta lider nemlig af en mild form for NF1, som er en medfødt arvelig sygdom. Udover NF1 har Asta kronisk tarmbetændelse (Crohn) og desuden et nedsat immunforsvar, så hun nemt bliver syg.

NF1 har betydet, at Asta er født med en talefejl, så hun kæmper med at udtale

ordene forståeligt. Og oven i det hele er hun blevet hørehæmmet og har brugt høreapparater, indtil hun fik en såkaldt CI-operation, der har givet hende kunstig hørelse ved hjælp af indopererede elektroder.

Talefejlen påvirker hende en hel del, fortæller Asta, for en persons stemme og udtale betyder jo meget for førstehandsindtrykket. Men det er hverken hørenedsættelsen, taleproblemerne eller det skrøbelige helbred, der er det værste – men derimod den sociale isolation, hun har oplevet i sin skoletid.

Mellem to verdner

Da Asta var 11-12 år, viste det sig, at hun var døv på det ene øre og havde stærkt nedsat hørelse på det andet – nok som følge af den kroniske sygdom.

"Det var meget svært at være i skole i den periode, da jeg blev hørehæmmet. Jeg var lige begyndt i 4. klasse – der var meget larm, og lærerne havde ikke kendskab til, hvad det ville sige at have en hørehæmmet elev i klassen," fortæller hun.

Astas forældre fandt frem til en specialskole, særligt for hørehæmmede børn, hvor der kun var 5-7 elever i klassen. Her begyndte hun i 4. klasse, men det blev ikke nogen god oplevelse. Der var kun to piger foruden hende i klassen, og de var meget tætte, så hun havde svært ved at komme ind i gruppen. Drengene i klassen kunne ikke forstå, at hun skulle være der. De begyndte at drille hende, og efterhånden udviklede det sig til mobning og bagtalelse.

”Det tærede rigtig meget på mig. Jeg følte mig ikke velkommen i den hørehæmmede verden, fordi jeg havde været hørende - men samtidig var jeg heller ikke en del af den hørende verden. Jeg var malplaceret,” mener Asta.

Et socialt løft

Først i 8. klasse blev Asta rigtig accepteret og fandt sig til rette i klassen på specialskolen, men den sociale isolation har sat sig dybe spor i hende. Først da hun kom på Frijsenborg Efterskole i 10. klasse fik hun rigtig lært at begå sig i større sociale sammenhænge:

”Jeg kunne mærke, at jeg ikke havde de samme sociale færdigheder som mange af de andre. På efterskolen har jeg taget til mig, hvordan man skal begå sig rent socialt. På en måde er det mit største handicap, at jeg har været socialt isoleret. Mit hørehandicap betyder ikke så meget – det er mere det sociale, der har været et handicap for mig,” påpeger Asta.

Opholdet på efterskolen blev et vendepunkt i Aastas liv. Her tilbragte hun ti fantastiske måneder og fik gode venner, både blandt hørende og andre hørehæmmede unge. På efterskolen havde det ingen betydning, om man var hørehæmmede eller ej, man blev behandlet lige. Asta fik skærpet sin interesse for samfundsudvikling og politik, og ikke mindst fik hun større selvtillid og følte sig mere afklaret med at være hørehæmmede, og hvordan hun skal håndtere det.

”Jeg er ikke mere så bekymret for, hvordan jeg skal klare mig. Jeg mødte andre hørehæmmede, som har gået i en almindelig skole – men også nogle, der har værre hørelse og udtale end mig, og det gav mig et nyt, lyst syn på det,” fortæller Asta.

Det er en gave

Faktisk er hun begyndt at se på sine udfordringer som lidt af en gave:

”Når man har oplevet svære ting i sit liv, bliver man bedre til at håndtere stress, tage den med ro og sige fra. Og ikke blive påvirket af så meget. Jeg er blevet klart mere robust, fx når det gælder karakterer. Jeg sammenligner mig ikke så meget med andre. Jeg er blevet meget mere moden og har fået en anden tankegang.”

I dag går hun i 2. g med samfundsfag, matematik og naturgeografi som hovedfag. Fester er der ikke mange af, for på grund af sin sygdom er Asta nødt at få masser af søvn. For resten får hun heller ikke noget ud af at være med til larmende fester og caféaftner, for hun kan ikke høre ordentligt, når der er mange mennesker – og hun bliver hurtigt træt. Så vil hun hellere arrangere en hyggeaften med nogle veninder, hvor de spiser sammen og ser en film.

Asta bruger rigtig meget tid på skolen, så et fritidsjob er der slet ikke overskud til – og det politiske engagement i Enhedslisten og SUF er sat på hold, så hun kan koncentrere sig fuldt ud om gymnasiet. I stedet for partiarbejdet deltager hun i diskussioner med sine klassekammerater om aktuelle emner. En del har liberale eller konservative holdninger, så bølgerne kan gå højt ind imellem.

Åben om sit handicap

Asta er glad for sin tilværelse og ser forholdsvis lyst på fremtiden. Og hun er godt tilfreds med at gå på et gymnasium, hvor der bliver taget hensyn til hendes særlige udfordringer – og hun får den hjælp og støtte, hun har brug for, blandt andet i form af eneundervisning i engelsk, hvor hun har problemer med udtale og stavning. Desuden har hun mulighed for mere fravær end de tilladte 10 % på grund af sin sygdom.

Da Asta startede i 1. g, fortalte hun sin klasse om sit hørehandicap, og hvordan de bedst kunne tage hensyn til hende. Hun bad også om at få et møde med lærerne, hvor hun fortalte om sine særlige behov.

”Det var rigtig godt at få lov at fortælle om det. De spurgte, hvor slemt det var, og hvad de kunne gøre – og jeg fortalte, at jeg har brug for at sidde forrest i klassen, at de skal bruge mikrofon og for, at der er ro i klassen. Det sidste kan de ikke sørge for, men det har jeg accepteret, så slår jeg om på et program, der fjerner baggrundsstøjen.”

Plads til alle

Asta drømmer om at læse statskundskab, socialvidenskab eller kommunikation på universitetet – og måske en dag at få job i en humanitær organisation. Men først håber hun på at komme til London på praktikophold hos sin storesøster, der arbejder for den britiske regering. Ambitionerne fejler ikke noget, selvom hun godt er klar over, at det kan blive vanskeligt: ”Jeg ved godt, at karaktergennemsnittet måske bliver en udfordring. Det skal nok gå, om det så bliver en lang snoet vej frem til det, jeg gerne vil. Det er ikke kontanthjælp, men et fuldtidsarbejde jeg vil have. Jeg håber bare, at jeg kan finde en arbejdsplads med en rummelig kultur. Der skal være plads til alle i samfundet og i arbejdslivet,” siger Asta.

Hun vil have de hørehæmmede børn ud af den sociale isolation og mener, det er en god idé at integrere dem i hørende klasser – men under forudsætning af at der kommer færre børn i klasserne.

”Både de hørende og de hørehæmmede kan få noget ud af det. Mange hørende tænker, at de hørehæmmede er svage og dumme. På denne måde kan de se, at de jo kan noget andet i stedet for. Det er med til at danne én selv, at man får lov at møde andre med andre forudsætninger,” slutter Asta.

Man når at give op, inden man overhovedet gør et forsøg

Børn og unge med kommunikationsvanskeligheder må – udover at leve med de udfordringer, som deres funktionsnedsættelser giver – ofte opleve at blive mødt med uvidenhed og manglende forståelse fra deres omgivelser og de professionelle, som skulle formodes at hjælpe og støtte dem: lærere, uddannelses- og erhvervsvejledere og sagsbehandlere.

Af Per Fabæch Knudsen

Manglende viden og forståelse fra omverden og fagpersoner kan medføre, at de unge får en skolegang, hvor de ikke får udnyttet deres kompetencer, men i stedet oplever nederlag og manglende læring. Senere, når de undersøger uddannelses- og jobmuligheder, er det ikke ualmindeligt, at de mødes med

rådgivning, der ikke tager udgangspunkt i deres kompetencer og ressourcer, men i stedet i en funktionsnedsættelse, der ikke nødvendigvis er statisk eller permanent. Fx kan stammen variere meget i perioder og være voldsom i ungdomsårene, men aftage senere i voksenalderen.

Det relationelle perspektiv

Ved at forstå handicap som noget, der opstår i et *dynamisk samspil* mellem det enkelte menneske med funktionsnedsættelser og dets omgivelser, så vil det være sådan, at *fast viden* om en specifik funktionsnedsættelse kun i nogen grad vil bidrage til forståelse af, hvilke aspekter ved en given situation, relation eller kontekst, der bidrager positivt eller negativt til, at handicap opstår.

En *funktionsnedsættelse* er en side blandt mange sider af det enkelte menneske. *Handicap* er sider af interaktionen mellem det enkelte menneske og omgivelserne, der virker som barrierer for vedkommendes deltagelse og inklusion. Det kan være både på samfundsplan og på det mellem menneskelige plan. En lov, sagsbehandling, manglende tilgængelighed, diskrimination i skoler og på arbejdsmarkedet, stemplende stereotyper i medier eller på film og kulturelle fordomme kan være barrierer for inklusion og deltagelse for mennesker med funktionsnedsættelser. Ligesom manglende indsigt fra professionelle også kan være det.

De unge, der medvirker i fokusgruppeinterviewet, beretter om en skoletid med flere skoleskift, mobning og manglende forståelse for de problemer, som de har haft. Og dermed også om spildte muligheder. Den bagvedliggende årsag til disse oplevelser er mangeartede, men for en stor dels vedkommende kan det bero på en mangelfuld viden om de funktionsnedsættelser, som børnene og de unge har, og hvordan disse funktionsnedsættelser kan komme til udtryk.

Tiden i folkeskolen er svær

Den ordblinde unge mand, Nicolai, beretter, at han havde skiftende hjælpelærere i skoletiden fra 0.-7. klasse. Først i 7. klasse blev han testet for ordblindhed, på trods af at hans forældre, gennem en stor del af hans skoletid, bad om at få ham testet for ordblindhed.

Den unge kvinde, der både stammer og er ordblind, Michelle, fortæller, hvordan hun blev mobbet af de andre elever, uden at skolen greb ind. Og fordi hun også var ordblind, havde hun svært ved at følge med i timerne, men lærerne troede bare, hun var doven:

”Lærerne valgte ikke at tro på det (ordblindhed), de troede bare jeg var doven”.

Citat fra fokusgruppeinterview

Den unge kvinde, der er ordblind, Tine, havde også taleproblemer, da hun var lille. Derfor kom hun i en specialklasse. Her havde hun svært ved at høre efter, hvad lærerne sagde, hvorfor hun kom over i en anden skole, hvor hun ikke trivedes. Hun oplevede 5-6 skoleskift og havde svært ved at følge med, indtil hun kom på en ordblind-efterskole.

”Jeg kunne ikke finde ud af at høre efter, hvad lærerne sagde, så den skole ville ikke ha’ mig”.

Citat fra fokusgruppeinterview

Den unge kvinde, der er hørehæmmet, Asta, havde det svært i folkeskolen, da hun blev hørehæmmet i 4. klasse, fordi lærerne ikke havde kendskab til, hvad det ville sige at have en hørehæmmet elev i klassen.

Konsekvenserne af den manglende viden om kommunikationsvanskeligheder, og hvordan de kan komme til udtryk, var, at de unge mere eller mindre frivilligt var placeret på sidelinien af fællesskabet, da de gik i folkeskolen.

”... og hvis du sidder bagerst i klassen, laver du ikke noget, og så bliver du automatisk en ballademager”.

Citat fra fokusgruppeinterview

Nicolai fortæller, at han havde svært ved at leve op til det faglige niveau i forhold til de andre i klassen. Alligevel prøvede han at følge med, så godt han kunne, men han vidste, at det:

”... ville gå i vasken til sidst”.

Citat fra fokusgruppeinterview

Tine fortæller, at hun i folkeskolen blev placeret bagerst i klassen, fordi det var hendes oplevelse, at:

”... lærerne ikke gad bruge tid på en, der hverken kunne stave eller læse”.

Citat fra fokusgruppeinterview

Michelle sagde ikke ret meget i timerne på grund af stammen. Når hun endelig tog sig sammen til at række hånden op for at sige noget:

”... så tog de aldrig mig, fordi de vidste, det tog lang tid, og det havde de ikke tid til”.

Citat fra fokusgruppeinterview

Asta fortæller, at hendes forældre fandt en specialskole for hørehæmmede børn, hvor der kun var 6-7 elever i klassen. Men hun følte sig malplaceret i klassen og ikke rigtig velkommen. Hun blev drillet på grund af sine problemer, og:

”... det udviklede sig til mobning og bagtalelse. Det tærede rigtig meget på mig”.

Citat fra fokusgruppeinterview

Senere i uddannelsesforløbet

Kendskabet til og forståelsen for de forskellige kommunikationsvanskeligheder er ikke større hos de vejledere og sagsbehandlere, der skal hjælpe og støtte de unge videre i uddannelsessystemet. På baggrund af det, de unge fortæller, virker det som om, at vejlederne og sagsbehandlerne har fokuseret på de unges aktuelle funktionsnedsættelser, når de har rådgivet og vejledt de unge, og ikke taget i betragtning, at de enkeltes funktionsnedsættelser ikke er statiske, men foranderlige alt efter hvilke muligheder de unge får, og hvordan de bliver mødt.

Videre på trods

De unge, som deltager i fokusgruppeinterviewet, er forskellige steder i deres livsforløb: efterskoleelev, frisørelev, lærervikar og universitetsstuderende. De unge oplever, at de er, hvor de er, ikke på grund af rådgivning og vejledning fra professionelle hjælpere, men på grund af hjælp og støtte fra familie, nære omgivelser, ordblindeefterskoler og – for de to unge stammeres vedkommende – Stammeforeningen i Danmark.

Efterskolen har givet et løft til de to ordblinde unge. De har her oplevet at blive mødt med forståelse og respekt for deres ønsker, drømme og behov. Det har givet dem et fagligt boost, som gør, at de på trods af deres handicap, ser muligheder for at kunne tage sig en uddannelse, som de mener passer godt til dem.

Stammeforeningen har betydet meget for de to unge stammere. Her har de dels mødt andre børn og unge, der stammer, dels fået en hel masse viden om stammen og hvordan

man kan forholde sig, blandt andet ved at deltage i træf med andre unge mennesker, der stammer.

Michelle har også konkret kunnet få hjælp af Stammerforeningen. Halvt inde i sit uddannelsesforløb på frisørlinien på Teknisk Skole blev hun smidt ud af skolen, da hun ikke havde fundet en læreplads, og fordi de mente hendes stammen var en hæmning for at finde en læreplads. Med hjælp fra Stammerforeningen måtte skolen tage hende tilbage, da de fik valget mellem det eller en retssag, som de, ifølge Michelle, givetvis ville tabe. Senere har den unge kvinde fået en læreplads.

”Jeg havde jo loven på min side, fordi de valgte mig fra på grund af mit handicap, og det må de ikke”.

Citat fra fokusgruppeinterview

På trods af de oplevelser de unge har haft, så viser de en styrke og en tro på sig selv, som giver håb.

”Men det ville jeg, det har jeg altid villet. Det var der ikke nogen, der skulle bestemme eller ej”.

Citat fra fokusgruppeinterview

De unges historier viser, at med støtte fra forældre, familie og rådgivere/vejledere, der kender til de unges kommunikationsvanskeligheder, så kan de nå langt med de evner og ressourcer, de har.

Afsøgning af potentiale – om rådgivning og vejledning af unge med kommunikative funktionsnedsettelse

Hvor langt er vi i forhold til at få unge i gang med en uddannelse? Hvilken vejledning og rådgivning har unge med kommunikative funktionsnedsettelse brug for, og hvordan kan brugerinddragelse tænkes ind i dette arbejde.

Af Birgit Dilling Jandorf

FN's Handicapkonvention, som Danmark har tilsluttet sig, anerkender, at unge med særlige behov har ret til uddannelse. Denne målsætning hænger også sammen med regeringens ambitiøse indsatsområde om, at 95 % af en ungdomsårgang skal gennemføre en ungdomsuddannelse i 2015⁵. Selvom uddannelsesmålsætningen stadig er en stor udfordring, viser helt nye tal fra Ministeriet for Børn og Undervisning, at 92 procent af 2011-årgangen står til at gennemføre en ungdomsuddannelse⁶.

En væsentlig forudsætning for at nå helt i mål med uddannelsesmålsætningen er, at de unge mennesker får den rette vejledning og rådgivning undervejs, og i de nationale mål for vejledning hedder det specifikt: "Vejledningen skal i særlig grad målrettes unge med særlige behov for vejledning om valg af uddannelse og erhverv⁷".

Overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse er dog et kritisk tidspunkt for unge med kommunikative funktionsnedsettelse, og det er afgørende, at de møder kvalificeret hjælp fra deres sagsbehandlere og vejledere.

"Det kan ikke passe, at man ikke skal have lov at blive til noget, selvom man har et problem".

Citat fra fokusgruppeinterview

Det er imidlertid ikke den opfattelse, som nogen af de unge giver udtryk for i fokusgruppeinterviewet. De taler derimod om et misforhold mellem deres job- eller uddannelsesdrømme, og den rådgivning og vejledning de har modtaget. Man kan spørge, om vejledningen har taget udgangspunkt i de unges ønsker og kvalifikationer?

”Det kan godt være, at jeg har svært ved at læse og stave, men jeg skal da også have muligheder”.

Citat fra fokusgruppeinterview

”Min gamle erhvervsvejleder spurgte, om jeg nu vidste, at jeg skulle arbejde hårdt, at det krævede noget. Mine ideer blev jordet med det samme”.

Citat fra fokusgruppeinterview

De unge oplever ikke, at deres vejledere har lyttet til deres ønsker og anerkendt, at de kan gennemføre uddannelsen eller påtage sig jobbet, fordi de risikerer at falde fra, falde igennem eller knække halsen på udfordringerne. De unge bliver forstået ud fra deres manglende resurser, og det er disse manglende resurser, der skal kompenseres for. På den måde opstår der en risiko for, at forestillingen om de unges udviklingsmuligheder afmonteres.

UU – vejledning – status

Spørgsmålet er, om ovenstående kan bekræftes i den brugerundersøgelse af UU-centrenes vejledning, som UNI-C for nyligt har offentliggjort⁸.

Brugerundersøgelsen tager udgangspunkt i elever fra 9. klasse, 10. klasse og specialklasser. I undersøgelsen fremgår det blandt andet, at 86 % af eleverne synes, at de havde fået den vejledning, de har haft brug for, mens 14 % giver udtryk for, at de ikke havde fået den nødvendige vejledning. 19 % af eleverne har oplevet situationer, hvor de har haft et *særligt* behov for at tale med en UU-vejleder. I de fleste tilfælde

vedrørte det noget fagligt (fx læse- og skrivevanskeligheder).

Blandt eleverne med et *særligt* behov svarede 79 %, at de fik den *særlige* vejledning, de havde brug for. Så majoriteten af elever med særlige behov – deriblandt elever med kommunikative funktionsnedsættelser – giver udtryk for, at de får den særlige vejledning, de har behov for. Der er dog stadig en restgruppe på 21 %, der ikke modtager denne særlige vejledning. Undersøgelsen forholder sig ikke yderligere til dette resultat.

Capacents undersøgelse om uddannelsesresultater og -mønstre for børn og unge med handicap⁹ dokumenterer, at færre unge med ordblindhed påbegynder en ungdomsuddannelse i forhold til gennemsnittet for alle unge med handicap, og i særdeleshed i forhold til andre tale-, sprog- og læsehandicap. Kan det tænkes, at unge med ordblindhed ikke modtager den nærværende og personlige vejledning, som kan bringe dem videre i et uddannelsesforløb? Kan det også tænkes, at man fortsat holder liv i myten om, at unge med ordblindhed skal uddanne sig inden for håndværksfagene?

I publikationen, *Er der nogen i denne togvogn, der kan stave til resurse?*, understreges behovet for en helhedsorienteret vejledning og specialfaglig viden i vejledningsindsatsen over for unge med ordblindhed¹⁰.

”Ordblindhed kan i handicapfaglige sammenhænge virke som et mildt handicap, dels fordi det er en specifik indlæringsvanskelighed og dels fordi, der er mulighed for at tilpasse det omgivende

samfunds skriftsproglige krav på en række punkter. Det er imidlertid vigtigt at holde fast i, at ordblindhed er en omfattende funktionsnedsættelse, der for de fleste personer har vidtrækkende konsekvenser¹¹.”

Den samme konklusion kan genfindes i rapporten *Unge med høretab på vej mod uddannelse*:

”... PPR og specialkonsulenter kan bidrage med vigtig specialviden om unge med høretab og dermed kvalificere uddannelsesvejledningen i overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse¹².”

Alle førnævnte publikationer efterlyser, at de parter, der er ansvarlige for både vejledning og rådgivning om uddannelse og job af unge med kommunikative funktionsnedsættelser, kender hinanden og indgår i et forpligtende og smidigt samarbejde med hinanden om de unges handlemuligheder og funktionsnedsættelsens betydning for de unge. Specialfaglig viden, helhedsorienteret vejledning, relevante netværk og rettigheder er nogle af de parametre, der ønskes i vejledningsindsatsen.

Familiens hjælp og støtte har stor betydning

Et par af de unge giver i fokusgruppeinterviewet indtryk af, at de i høj grad har oplevet at være overladt til at finde styrken hos sig selv eller finde støtte og opbakning til deres drømme og ønsker i familien:

”Jeg kan klare det, og jeg vil klare det. Hele tiden skal jeg tænke positivt”.

Citat fra fokusgruppeinterview

”Mine forældre har støttet mig”.

Citat fra fokusgruppeinterview

”Havde jeg ikke haft min familie og Stammeforeningen, så var jeg ikke kommet så langt”.

Citat fra fokusgruppeinterview

I brugerundersøgelsen af UU-Centrenes vejledning¹³ fremgår det også, at familierne har hjulpet 79 % af eleverne *meget* eller *noget* til at træffe deres uddannelsesvalg, UU-vejlederen har hjulpet 52 %, og venner/kæreste har hjulpet 38 % af eleverne *meget* eller *noget*. I brugerundersøgelsen er det dog ikke angivet, om procenterne er anderledes i forhold til elever med særlige behov.

Ønsket om brugerinddragelse

Nogle af de interviewede unge møder også vejledere, som de føler sig ”heldige at møde”, og som inddrager og støtter dem på bedste måde:

”Hun (ny vejleder) tror på, at jeg kan. Hun ser mine muligheder og hjælper mig med at finde en uddannelse, hvor jeg kan klare at gå, så jeg kan snige mig igennem systemet på den måde”.

Citat fra fokusgruppeinterview

At blive inddraget i at beskrive sin kompetenceprofil, at blive anerkendt for sine kompetencer og kvalifikationer – i stedet for et ensidigt fokus på funktionsnedsættelsen – og at blive vejledt på en resurseorienteret måde, så den relevante støtte kan iværksættes, dét er centrale komponenter for de unge i fokusgruppeinterviewet. Men hvad betyder dette ønske for fagpersonernes vidensgrundlag og for relationen mellem fagperson og bruger?

Center for Aktiv Beskæftigelsesindsats har for nylig offentliggjort en rapport¹⁴, der kommer med en række anbefalinger til, hvordan den generelle ungeindsats kan optimeres. Anbefalingerne påpeger nødvendigheden af, at indsatserne koordineres på tværs og tilrettelægges med et klart strategisk fokus for at sikre den enkelte unge en individuel og helhedsorienteret indsats. For at dette kan ske så optimalt som overhovedet muligt, er en forankring og forståelse blandt de medarbejdere, der varetager indsatsen, afgørende. Dette kan opnås gennem høj grad af medarbejderinddragelse i selve tilrettelæggelsen af indsatsen og ved brug af medarbejdere som ambassadører over for kollegaer i den udførende del af indsatsen.

Endelig er en hovedkonklusion, at de bedste resultater baseres på netværk og relationer. Når man kender hinanden, skabes resultater sammen, hvilket gælder på tværs af Ungdomsvejledning og jobcentre, virksomheder, uddannelsesinstitutioner, øvrige forvaltninger mv.

Måske kunne vejledning og rådgivning af unge med kommunikative funktionsnedsættelser optimeres, hvis de blev inddraget i endnu højere grad?

I bogen, *Brugerinddragelse på Handicapområdet*¹⁵, bliver man præsenteret for mange perspektiver og bud på, hvad brugerinddragelse er, og hvordan brugerinddragelse kan tage sig ud i forskellige sammenhænge. Brugerinddragelse er ikke et entydigt begreb, fordi det altid foregår i en konkret sammenhæng og på et bestemt tidspunkt. Det handler ikke blot om at få indflydelse på sin egen sag – i dette tilfælde i forhold til rådgivning og vejledning om job og uddannelse – men også i bredere forstand om at deltage som borger i samfundet. Brugerinddragelse fordrer vilje til at gøre op med den sædvanlige praksis.

Refleksionsguide

Refleksionsguiden er et redskab til planlægning og afvikling af møder og dialog med unge med kommunikative funktionsnedsættelser. Med en række spørgsmål bringer guiden den professionelle rundt om en række overvejelser omkring den unge, miljøet omkring dialogen, processen samt metoder og redskaber.

Den unge

- Hvordan får du indsigt i den unges egne positive og negative erfaringer og egne mestringsstrategier?
- Hvordan får I sammen beskrevet den unges aktuelle livssituation i et helhedsperspektiv?
- Hvordan får I sammen indkredset, hvilke muligheder der er, og hvilke forandringer og målsætninger der er ønskelige?
- Hvordan kan du få den unges drømme, håb og ønsker for fremtiden samt den unges egne forestillinger om muligheder og barrierer i forhold til disse i spil i jeres dialog?
- Hvordan kan den unges selvbestemmelse fremmes i de beslutninger, der skal tages?
- Hvilken viden har du brug for om den specifikke funktionsnedsættelse? Hvordan kan du skaffe dig den viden?
- Hvordan kan du udfordre dine forestillinger om bestemte funktionsnedsættelser, og hvilke barrierer ser du, de kan give i forhold til fx uddannelses- og jobvalg?
- Hvordan kan I sammen få indkredset, hvilke resurser den unge har i et helhedsperspektiv?
- Hvordan kan du arbejde hen imod, at valget af løsninger i højere grad tager udgangspunkt i den unges resurser, og i mindre grad af den unges funktionsnedsættelse?
- Hvordan kan du få indsigt i, hvilke sociale relationer og resurser der er hos og omkring den unge (fx familie, venner, netværk, eksklusive fællesskaber)?
- Hvordan kan du facilitere mødet og dialogen, så den unges deltagelse og involvering fremmes bedst muligt? Fx visuelle/grafiske elementer, skriftlige eller strukturerende elementer (fx skemaer)

Miljø

- Hvordan vil du indkalde den unge til møde (via brev, telefon, e-mail)?
- Hvordan sikrer du dig, at mødelokalet er indrettet på en måde, som imødekommer den unges særlige behov?
- Hvordan tager du højde for at imødekomme den unges eventuelle behov for bisidder ved mødet?
- Hvor mødes I? Overvej, om mødet kan foregå et andet sted, fx et sted valgt af den unge (jf. CABI 2012)
- Hvordan afklarer I, hvilke mål der er for samtalen? Hvor meget tid er der sat af? Hvordan evaluerer I mødet?

Proces

- Hvordan forbereder og gennemfører du mødet med den unge?
- Hvilke redskaber anvender du for at sikre dig, at du kommer rundt om den unge og om målet for samtalen?
- Hvordan sikrer du inddragelse og medansvar hos den unge? (fx cirkulær spørgeteknik, Løsningsfokuseret Samtale (LØFT))

Metode

- Hvordan kan du inddrage andre resursepersoner med viden om unge med kommunikative funktionsnedsættelser? (fx PPR, UU, døvekonsulenter, specialkonsulenter, læsevejledere, brugerforeninger, Socialstyrelsen m.fl.)
- Hvilke redskaber med helhedsorienteret perspektiv har du i forvejen erfaring med at bruge? (fx ICS¹⁶, VUM¹⁷)
- Hvilke behov for eventuel kompetenceudvikling har du i forhold til helhedsorienteret og løsningsfokuseret sagsbehandling/vejledning?

Tekstreferencer

- ¹ Reeve, Donna (2004): *Psycho-emotional Dimensions of Disability and the Social Model*. I: Colin Barnes & Geof Mercer (2004): *Implementing the Social Model of Disability: Theory and Research* (pp. 83-100). Leeds, The Disability Press.
- ² Solvang, Per (1994): *Biografi, normalitet og samfunn*. Bergen, Universitetet i Bergen.
Solvang, Per (2002): *Annerledes – uten varisajon ingen sivilisasjon*. Oslo, Aschehoug
- ³ Breakwell, Glynis (1986): *Coping with Threatened Identities*. London, Methuen.
- ⁴ Grue, Jan (2010): *Annerledeshet og identitet*. I: Julie Kristeva & Engebretsen, Eivind (red) (2010): *Annerledeshet*. (pp. 84-101). Oslo, Gyldendal Akademisk.
- ⁵ Regeringen: *Et Danmark, der står sammen*. Regeringsgrundlag, oktober, 2011.
http://www.stm.dk/publikationer/Et_Danmark_der_staar_sammen_11/Regeringsgrundlag_okt_2011.pdf
- ⁶ UNI-C, *Statistik & Analyse*, 3. december 2012.
www.uvm.dk/Service/Statistik/Tvaergaende-statistik/~media/UVM/Filer/Stat/PDF12/121211%20Profilmodel%202011%20Land.ashx
- ⁷ Undervisningsministeriet (2003): *Vejledningsreformen – kort fortalt*. Uddannelsesstyrelsens håndbogsserie nr. 13.
<http://pub.uvm.dk/2003/vejledning/>
- ⁸ Larsen, Thomas (2012): *UU-centrenes vejledning. Brugerundersøgelse blandt elever i 9. klasse, 10. klasse og specialklasse*. UNI-C.
- ⁹ Capacent (2009): *Uddannelsesresultater og -mønstre for børn og unge med handicap*
http://www.uvm.dk/Uddannelser-og-dagtilbud/Folkeskolen/Specialundervisning/Fakta-om-specialundervisning/~media/UVM/Filer/Udd/Folke/PDF09/091215_udd_resultater_handicap_December_2009.ashx
- ¹⁰ Olsen, Martin Hauerberg; Schultz, Mia Finnemann (2010): *Er der nogen i den her togvogn, der kan stave til resurse?* Dansk Videnscenter for Ordblindhed.
<http://shop.socialstyrelsen.dk/products/er-der-nogen-i-den-her-togvogn-der-kan-stave-til-resurse>
- ¹¹ Olsen, Martin Hauerberg; Schultz, Mia Finnemann (2010): *”Er der nogen i den her togvogn, der kan stave til ”resurse”?* Dansk Videnscenter for Ordblindhed, side 8.

- ¹² Jensen, Connie Cramer (2012): *Unge med høretab på vej til ungdomsuddannelse*. ViHS, Socialstyrelsen, side 26.
<http://shop.socialstyrelsen.dk/products/unge-med-horetab-pa-vej-til-ungdomsuddannelse>
- ¹³ Larsen, Thomas (2012): *UU-centrenes vejledning. Brugerundersøgelse blandt elever i 9. klasse, 10. klasse og specialklasse*. UNI-C.
- ¹⁴ CABI (2012): *Anbefalinger til ungeprojekt*
http://route25.dk/files/Route25/Vrktjer/COWI_ungerapport.pdf
- ¹⁵ Kurth, Morten (2007): *Brugerinddragelse på handicapområdet – et nøglebegreb i velfærdssamfundets udvikling*. Videnscenter for Bevægelseshandicap.
- ¹⁶ www.socialstyrelsen.dk/ics
- ¹⁷ <http://shop.socialstyrelsen.dk/products/voksenudredningsmetoden-metodehandbog-1>

Yderligere referencer

- Arbejderbevægelsens Erhvervsråd: *114.000 unge er hverken i job eller i gang med uddannelse, november 2011.*
http://ae.dk/files/AE_114000-unge-er-hverken-i-job-eller-i-gang-med-uddannelse.pdf
- Det Centrale Handicapråd (2009): *Konvention om rettigheder for personer med handicap.*
- Jensen, Bjarne Bjelke m.fl. (2007): *Skjulte sider. Mod en bredere handicapforståelse.* Videnscenter for Bevægelseshandicap.
<http://shop.socialstyrelsen.dk/collections/handicap/products/skjulte-sider-mod-en-bredere-handicapforstaelse>
- Jensen, Connie Cramer; Jensen, Mona Kjærskov; Rasmussen, Hanne (2012): *Inkluderende rammer for døve studerende.* ViHS, Socialstyrelsen.
<http://shop.socialstyrelsen.dk/products/inkluderende-rammer-for-dove-studerende>
- Jensen, Stine Grønbæk (2010): *Handicap og sociale problemer.* Handicapenheden, Socialstyrelsen.
- Kjær, Inger Hindhede (2010): *Guiden det gode møde/Gode råd om kommunikation med mennesker med funktionsnedsættelse.* Center for Ligebehandling af Handicappede.
<http://www.handicapmainstreaming.dk/vaerktoejer/det-gode-moede/>
- Servicestyrelsen (2011): *handicap>>perspektiv – viden fremadrettet.*
<http://shop.socialstyrelsen.dk/products/handicap-perspektiv-viden-fremadrettet>
- *Udsatte børn og unge – et fælles ansvar.* ICS folder:
<http://shop.socialstyrelsen.dk/collections/born-og-unge/products/udsatte-born-og-unge-et-faelles-ansvar-ics-folder>
- <http://uvm.dk/~UVM-DK/Content/News/Udd/Vejl/2012/Jul/~media/UVM/Filer/Udd/Vejl/PDF12/120704%20rapport%202012.ashx>
- *Vejledning til forældre – børn og unge med høretab i folkeskolen*
<http://shop.socialstyrelsen.dk/collections/born-og-unge/products/vejledning-til-foraeldre-boern-og-unge-med-hoeretab-i-folkeskolen>

→ Vejledningen til skolen – børn og unge med høretab i folkeskolen
<http://shop.socialstyrelsen.dk/products/vejledning-til-skolen-elever-med-horetab-i-folkeskolen>

→ Videnscenter for Bevægelseshandicap:
Brugerinddragelse på handicapområdet – et nøglebegreb i velfærdssamfundets udvikling (2007).

→ <http://shop.socialstyrelsen.dk/collections/handicap/products/brugerinddragelse-pa-handicapområdet-et-noglebegreb-i-velfaerdssamfundets-udvikling>

Links på tværs

→ Jobcentrene i Danmark, Jobnet:
<https://job.jobnet.dk/CV/FrontPage.aspx>

→ Specialfunktionen Job og Handicap:
<http://bmhandicap.dk/>

→ Uddannelsesguiden:
http://www.ug.dk/flereomraader/ungdommens_uddannelsesvejledning.aspx

→ Ungdommens Uddannelsesvejledning
Udviklingscenter:
<http://uuuc.dk/>

→ Ungeindsats i Arbejdsmarkedsstyrelsen:
<http://www.ams.dk/Fagomraader-Temaer/Aktiv-indtats/Unge.aspx>

Kommunikative funktionsnedsættelser

→ Hørehandicap:
www.socialstyrelsen.dk/handicap/hoerehandicap

→ Ordblindhed:
www.socialstyrelsen.dk/handicap/ordblindhed

→ Stammen og løbsk tale:
www.socialstyrelsen.dk/handicap/stammen_og_lobsk_tale

→ Tale- og sprogvanskeligheder:
www.socialstyrelsen.dk/handicap/tale-og-sprogvanskeligheder

Formålet med **Jo, vi kan – om unge med kommunikative funktionsnedsættelser** er at give fagfolk indblik i drømme og håb for fremtiden i form af ønsker til uddannelse, job mv. samt i de barrierer i omgivelserne, som unge med disse funktionsnedsættelser oplever at måtte overskride for at kunne forfølge egne ønsker og ambitioner.

Faghæftet tager udgangspunkt i interview med unge med forskellige former for kommunikative funktionsnedsættelser og henvender sig til undervisere, UU-vejledere, erhvervsvejledere, jobkonsulenter, socialrådgivere og andre i lignende funktioner.

Faghæftet indeholder desuden en refleksionsguide, et redskab til planlægning og afvikling af møder og dialog med den unge med kommunikative funktionsnedsættelser.